

บทบาทผู้นำของเกษตรกรหมู่บ้านเพื่อเพิ่มศักยภาพของชุมชน ด้านการเกษตร

Kasetmuban Leader Role to Increase Agricultural Community Capacity

พรพรรณ สุทธิเรืองวงศ์
Pornpun Suttireangwong

ABSTRACT

The purpose of this study was to find out strategies for Kasetmuban leadership role promotion in T&V system, supported by DOAE. To conduct this research three hundred and eighty five Kasetmuban were purposively selected from sub-district where one stop service center were set in 1999. Questionnaires were instructed in detail, focusing on the social status and their role on building good relationship for contributing agricultural issue, management, cooperation, monitoring and agricultural development activities or projects evaluation, then analysed by the use of SPSS program for percentage, Chi square test, Pearson product moment correlation and reliability. Result showed that : Kasetmuban had no experience on setting up technical cooperation developing village within sub-district level. Besides, there was significant relationship between some experiences and the number of Kasetmuban who had done the role, as participation in one stop service showed positive effect on every role, while higher level of education had positive effect on management, but group's leader period had negative effect on cooperation. According to these findings, the strategy, in short term, was to support them to build up Technical Cooperation Developing Village by participatory learning process, emphasized on management, data analysis, monitoring together with evaluation and agricultural issue contributing system, then, net work construction among sub-district, district and province should be focusing, afterwards.

Key words: leader role, agricultural community capacity

กองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรุงเทพฯ 10900

Division of Research and Agricultural Extension Development, DOAE. Ministry of Agriculture and Co-operative, Bangkok 10900, Thailand.

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เพื่อหาแนวทางสนับสนุนภาวะผู้นำของเกษตรกรหมู่บ้าน ซึ่งเป็นแกนนำของเกษตรกรในระบบฝึกอบรมและเยี่ยมชมของกรมส่งเสริมการเกษตร ดังนั้นการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ จึงใช้วิธีการเก็บข้อมูลแบบเฉพาะเจาะจงจากเกษตรกรหมู่บ้านจำนวน 385 คน ในตำบลที่มีการจัดตั้งศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรชุมชน ปีงบประมาณ 2542 รวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามที่ประกอบด้วยสภาพสังคมและการปฏิบัติภารกิจบทบาทผู้นำทำให้ความรู้และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้เกี่ยวข้อง การบริหารงาน การประสานงาน การติดตามและประเมินผลงาน/โครงการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรม SPSS โดยใช้วิธีสถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าไคสแควร์ ค่าความสัมพันธ์เพียร์สัน และค่าความเที่ยงผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าเกษตรกรหมู่บ้านไม่มีประสบการณ์ในการทำงานรูปแบบเครือข่ายของชุมชนด้านการเกษตรเพื่อการพัฒนา นอกจากนี้สภาพสังคมด้านประสบการณ์ยังมีความสัมพันธ์กับจำนวนผู้ปฏิบัติภารกิจแต่ละบทบาทต่างกัน กล่าวคือ การมีส่วนร่วมดำเนินงานในศูนย์นำร่องทำให้มีจำนวนผู้ปฏิบัติภารกิจเพิ่มขึ้นทุกบทบาทขณะที่ระดับการศึกษามีผลต่อการบริหารงาน แต่ระยะเวลาการทำหน้าที่ผู้นำกลุ่มกลับมีผลในทางตรงข้าม ผลการศึกษาดังกล่าวสรุปว่า แนวทางสนับสนุนภาวะผู้นำในระยะสั้นควรให้การสนับสนุนเพื่อสร้างเครือข่ายของชุมชนระดับตำบลด้วยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม โดยเน้นการบริหารงาน การวิเคราะห์ข้อมูล การติดตามประเมินผล และการจัดการระบบข่าวสารการเกษตร จากนั้นจึงเน้นการมีส่วนร่วมกำหนดโครงสร้างระหว่างองค์กรระหว่างตำบล อำเภอ และจังหวัด ในระยะต่อไป

บทนำ

การเพิ่มศักยภาพของชุมชนด้านการเกษตรให้เข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้อย่างแท้จริงนั้น ชุมชนจะต้องมีการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายเพื่อการพัฒนา (Technical Cooperation Developing Village = TCDV) มีการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และองค์กรเกษตรกร เพื่อเรียนรู้ร่วมกันในการบริหารจัดการเทคโนโลยีการเกษตร จนสร้างขั้นตอนการทำงานร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ได้ตามหลักการกระจายอำนาจสู่ส่วนท้องถิ่น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงได้นำแนวคิดดังกล่าวมาใช้ในการเพิ่มศักยภาพของชุมชนด้านการเกษตร โดยกำหนดรูปแบบการบริหารจัดการบุคลากรและงบประมาณของภาครัฐลงไปสนับสนุนพื้นที่ในลักษณะบูรณาการเพื่อให้มีการทำงานร่วมกันภายใต้ศูนย์รวม (One Stop Service) ระดับตำบล ซึ่งริเริ่มจัดตั้งขึ้นทุกจังหวัดฯ ละ 1 ศูนย์ เพื่อเป็นศูนย์นำร่องสำหรับขยายผลในระดับอำเภอฯ ละ 1 ตำบลให้ครบทุกอำเภอภายในเวลา 4 ปี (2543-2546) จำนวน 800 ศูนย์ (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2542) อย่างไรก็ตาม การเพิ่มศักยภาพของชุมชนด้านการเกษตรตามแนวทางดังกล่าวจะมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับบทบาทผู้นำของเกษตรกรและแนวทางสนับสนุนภาวะผู้นำจากหน่วยงานที่มีความรับผิดชอบงานในระดับท้องถิ่น

ในบรรดาผู้นำเกษตรกรที่มีอยู่ในท้องถิ่นเกษตรกรหมู่บ้านนับเป็นแกนนำของเกษตรกรที่สำคัญมากเนื่องจากเป็นผู้นำที่มีพัฒนาการขึ้นมาจากรวมตัวของคนที่มีความรู้ประสบการณ์ร่วมกันตามขั้นตอนกระบวนการกลุ่ม และได้รับการสนับสนุนภาวะผู้นำจากกรมส่งเสริมการเกษตรมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะเทคนิคการเป็นแกนนำของเกษตรกรในการพัฒนาการเกษตร การพัฒนากลุ่ม/องค์กรเกษตรกรและเป็นที่ปรึกษาของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรภาคสนาม การเรียนรู้เหล่า

นี้ย่อมเอื้ออำนวยให้เกษตรกรหมู่บ้านเป็นแกนนำของเกษตรกรในการบริหารจัดการเครือข่ายพัฒนาการเกษตรที่มีประสิทธิภาพ หากเกษตรกรหมู่บ้านมีการปฏิบัติการกิจในบทบาทผู้นำและมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาอย่างเต็มที่ ดังนั้น การศึกษาวิจัยนี้จึงสนใจที่จะศึกษาบทบาทผู้นำของเกษตรกรหมู่บ้านความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทกับสถานภาพสังคมทางด้านประสิทธิภาพการเรียนรู้ภายใต้ระบบการทำงานของกรมส่งเสริมการเกษตร ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ในฐานะแกนนำของเกษตรกร เพื่อให้เห็นทั้งในด้านการปรับปรุงระบบการทำงานและการจัดองค์ความรู้สนับสนุนการทำงานของเจ้าหน้าที่ร่วมกับเกษตรกรหมู่บ้านและผู้นำท้องถิ่น จนเกิดเป็นเครือข่ายการพัฒนาการเกษตรตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานภาพทางสังคมของเกษตรกรหมู่บ้าน การมีส่วนร่วมในงานของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรชุมชน ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะในการปรับปรุงการบริหารงานศูนย์
2. เพื่อศึกษาการปฏิบัติการกิจของเกษตรกรหมู่บ้านในฐานะเป็นผู้นำของเกษตรกร รวม 4 บทบาท ได้แก่ การให้ความรู้และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีแก่ผู้เกี่ยวข้อง การบริหารงาน การประสานงาน และการติดตามและประเมินผลงาน
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการปฏิบัติการกิจของเกษตรกรหมู่บ้านทั้ง 4 บทบาทกับสถานภาพทางสังคม รวม 3 ปัจจัย คือ ระดับการศึกษา ระยะเวลาในการทำหน้าที่ผู้นำกลุ่มกิจกรรมการเกษตร และการมีส่วนร่วมในงานของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรชุมชน
4. เพื่อหาแนวทางสนับสนุนภาวะผู้นำของเกษตรกรหมู่บ้านเพื่อเพิ่มศักยภาพของชุมชนด้านการเกษตร โดยใช้ระบบส่งเสริมการเกษตร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงวิธีการปฏิบัติการกิจของเกษตรกรหมู่บ้านในบทบาทแกนนำของเกษตรกร ซึ่งจะมีส่วนต่อการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชนด้านการเกษตร ทั้งในด้านการพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ตลอดจนการวางแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล
2. ทราบถึงอิทธิพลของตัวแปรทางด้านประสิทธิภาพการเรียนรู้ที่ผลต่อการปฏิบัติการกิจในบทบาทผู้นำของเกษตรกรหมู่บ้าน เพื่อนำมาใช้ระบุแนวทางสนับสนุนภาวะผู้นำให้สอดคล้องกับรูปแบบการเรียนรู้ในการเพิ่มศักยภาพของชุมชนด้านการเกษตร
3. นำเสนอแนวทางสนับสนุนภาวะผู้นำของเกษตรกรหมู่บ้านต่อกรมส่งเสริมการเกษตร เพื่อทบทวนระบบสนับสนุนการปฏิบัติงานในพื้นที่และการจัดหลักสูตรการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ตลอดจนการปรับทัศนคติและทักษะสำหรับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรทุกระดับในการทำงานร่วมกับชุมชนให้สอดคล้องกับกิจกรรมและขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของเกษตรกร

นิยามศัพท์

“เกษตรกรหมู่บ้าน” หมายถึงเกษตรกรที่เป็นผู้นำกลุ่ม/สถาบันที่ได้รับการคัดเลือกเป็นเกษตรกรหมู่บ้านตามแนวทางที่กรมส่งเสริมการเกษตรระบุ ปี 2540 โดยพิจารณาคัดเลือกจากเกษตรกรที่เป็นผู้นำกลุ่ม/สถาบัน ซึ่งถนัดและผู้ใหญ่บ้านรับรอง วาระการทำหน้าที่เกิดจากการทำความเข้าใจตกลงกับเกษตรกรในหมู่บ้านตามความเหมาะสม

“บทบาทของเกษตรกรหมู่บ้านเพื่อเพิ่มศักยภาพของชุมชนด้านการเกษตร” หมายถึง การปฏิบัติการกิจในการชักนำเกษตรกรและผู้เกี่ยวข้องให้สนใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมเรียนรู้ในกระบวนการพัฒนามี 4 ส่วน คือ การให้ความรู้และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้เกี่ยวข้อง การบริหารงาน การประสานงาน และการ

ติดตามและประเมินผลงาน/โครงการ/กิจกรรม พัฒนาการเกษตร โดยมีการเชื่อมโยงแนวทางการแก้ไข ปัญหาทางการเกษตรจากหมู่บ้าน เข้ามาสู่การ วิเคราะห์และตัดสินใจร่วมกันในกระบวนการ วางแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล

“สถานภาพสังคมของเกษตรหมู่บ้าน” หมายถึง สิ่งพิเศษเกษตรหมู่บ้านครองอยู่จริง โดยมีสิทธิ และหน้าที่ตามสังคมแต่ละสังคม ซึ่งจะมีผลต่อความเป็นผู้นำและการยอมรับของคนในสังคม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา การมีตำแหน่งอย่างเป็นทางการ จากหน่วยงานในท้องถิ่นระยะเวลาที่ทำหน้าที่เป็นผู้นำ กลุ่มกิจกรรมการเกษตร การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ชุมชน และความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำหน้าที่เป็น แกนนำของเกษตรกร ปัญหาอุปสรรค รวมทั้งข้อเสนอแนะ

“ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ชุมชน” หมายถึง ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ประจำตำบลที่มีการจัดตั้งเป็นศูนย์นำร่องในปี 2542 โดยได้รับงบประมาณจากงบกลางรายการค่าใช้จ่ายในการบรรเทาผลกระทบทางสังคมจากวิกฤตการณ์ทาง เศรษฐกิจ (บสจ.) เพื่อเป็นศูนย์กลางในการประสาน งานถ่ายทอดความรู้ด้านการเกษตรสาขาต่างๆแบบ เบ็ดเสร็จในระดับตำบลสู่เกษตรกร หรือมีชื่อเรียกว่า “ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรชุมชน” ตามมติคณะรัฐมนตรี ลงวันที่ 21 พฤษภาคม 2545ประกอบด้วยส่วนที่เป็นสำนักงานและส่วนที่เป็น จุดถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือจุดสาธิตซึ่งบริหารงานโดย คณะทำงานเพิ่มศักยภาพชุมชนด้านการเกษตรประจำ ตำบล มีเกษตรกรอำเภอเป็นประธาน ผู้อำนวยการ ศูนย์ฯ(เกษตรตำบล)เป็นคณะทำงานและเลขานุการ และคณะทำงานที่ประกอบด้วยตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนตำบล กรรมการหมู่บ้าน กรรมการกลุ่ม เกษตรกร กรรมการสหกรณ์ และแกนนำกลุ่มอาชีพ ทำหน้าที่หลักในการวางแผนการปฏิบัติงานโครงการ

ระดับตำบล การกำหนดกิจกรรม งบประมาณ และ กรอบระยะเวลาการปฏิบัติงานตามเป้าหมาย รวมทั้ง ติดตามและรายงานผลต่อกรรมการพัฒนาการเกษตร ระดับอำเภอเป็นรายปี (ศูนย์ปฏิบัติการส่งเสริมการ ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร, 2542)

ขอบเขตของการศึกษา

ศึกษาบทบาทของเกษตรหมู่บ้านผู้ที่ได้รับคัดเลือกจากพื้นที่รับการส่งเสริมการเกษตรในตำบลที่มีการจัดตั้งศูนย์นำร่อง โครงการศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยี การเกษตรประจำตำบล ปี 2542 และมีองค์การบริหาร ส่วนตำบลเป็นหน่วยงานระดับท้องถิ่น โดยมี ขอบเขตแนวคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวกับการ สนับสนุนภาวะผู้นำท้องถิ่นเกี่ยวกับบทบาทในการ ให้ความรู้และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีแก่ผู้เกี่ยวข้อง การบริหารงาน การประสานงาน การติดตามและ ประเมินผลงาน

การตรวจสอบเอกสาร

1. การสนับสนุนภาวะผู้นำของเกษตรหมู่บ้าน

นับตั้งแต่กรมส่งเสริมการเกษตรมีระบบการ ปฏิบัติงานที่มีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำอยู่ใน ระดับตำบลทั่วประเทศ เพื่อให้บริการงานส่งเสริม การเกษตรแก่เกษตรกรตามระบบฝึกอบรมและ เยี่ยมเยียน นั้น กรมส่งเสริมการเกษตรได้ให้ความสำคัญ ต่อผู้นำของเกษตรกรมาโดยตลอด กล่าวคือ ในช่วงปี 2520-2536 กรมส่งเสริมการเกษตรมีการคัดเลือกผู้นำ ของเกษตรกรด้วยวิธีสังคมมิติ(sociometry)ซึ่งเจ้าหน้าที่ รวบรวมรายชื่อจากเกษตรกรทั่วไปในหมู่บ้าน โดย มุ่งประเด็นการทำหน้าที่แพร่กระจายความรู้การเกษตร เพื่อเพิ่มผลผลิตในไร่นา และเลือกตั้งเกษตรหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 คน เพื่อทำหน้าที่แพร่กระจายความรู้ ในหมู่บ้าน โดยรับการสนับสนุนความรู้และวัสดุ อุปกรณ์การเกษตรเพื่อการจัดทำกิจกรรมในโครงการ

ส่งเสริมการเกษตร (เอกชัย และฐนันท์, 2541) ซึ่ง อนันต์ และคณะ (2529) วิเคราะห์ว่า การมุ่งเน้นภาวะ ผู้นำทางด้านเศรษฐกิจเพื่อเพิ่มผลิตภาพเพียงด้านเดียว โดยละเลยการสนับสนุนทักษะทางสังคมในการเป็น ที่พึ่งของเกษตรกร ได้ก่อให้เกิดผลเสียกับการมีส่วนร่วม ของเกษตรกรในกระบวนการพัฒนาชนบท และมีผล กระทบต่อพัฒนาการรวมตัวของเกษตรกรตามขึ้น ตอนกระบวนการกลุ่ม ทั้งนี้เพราะในชุมชนหนึ่งๆ ชาว บ้านจะเป็นผู้คอยตรวจสอบพฤติกรรมของผู้นำของ ตนอยู่ตลอดเวลา หากผู้นำทำงานให้ชุมชนน้อยลงและ ใกล้ชิดกับหน่วยงานภายนอกมากขึ้น ชาวบ้านจะไม่ ให้ความร่วมมือเนื่องจากมีความรู้สึกที่ผู้นำไม่ใช่พวก เดียวกันกับตน (อकिन, 2531) และผู้นำที่มีภาวะการนำ ที่ดี ย่อมเป็นผู้นำทางความคิด คุณธรรม ศาสนา และวัฒนธรรม โดยได้รับการยอมรับจากชุมชน (พระธรรมปิฎก, 2541)

กรมส่งเสริมการเกษตรยกเลิกการใช้ประโยชน์ จากเกษตรหมู่บ้านที่คัดเลือกด้วยวิธีสังคมนาติในปี 2537 และในปี 2540 ได้กำหนดแนวทางสนับสนุนผู้นำ ของเกษตรกรเพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดในการ พัฒนาคนและการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ชนบทตามระบอบประชาธิปไตย ด้วยการคัดเลือก เกษตรกรที่เป็นผู้นำกลุ่มกิจกรรม/องค์กรเกษตรกร เพื่อเป็นเกษตรหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 คน พร้อมทั้ง สนับสนุนความรู้และทักษะทางด้านการทำงานกลุ่ม การพัฒนาชนบท ความรู้ทางการเกษตร และการ สร้างกิจกรรมที่มีการดำเนินการร่วมกันระหว่างเจ้า หน้าที่กับเกษตรกร เพื่อมีความพร้อมในการจัดทำ แผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบลแบบมีส่วนร่วม(กรม ส่งเสริมการเกษตร, 2540)

จากการตรวจเอกสารข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ใน ช่วง 20 ปีที่ผ่านมา กรมส่งเสริมการเกษตรได้มีการ ปรับแนวทางในการสนับสนุนภาวะผู้นำของเกษตรกร เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลเป็นหลัก ดัง นั้น เกษตรหมู่บ้านในฐานะผู้นำของเกษตรกรย่อม

ผ่านประสบการณ์และการเรียนรู้ในการทำหน้าที่ แก้ไขปัญหาของเกษตรกรต่างๆ กันไปตามลำดับ เวลาที่มีการปรับเปลี่ยนนโยบายดังกล่าวด้วยเช่นกัน โดยอาจแบ่งออกเป็น 3 ช่วง คือ 1) ปี 2520-2536 สนับสนุนภาวะผู้นำเพื่อเพิ่มผลิตภาพ 2) ปี 2537-2539 สนับสนุนภาวะผู้นำตามหลักการกระบวนการกลุ่มและ 3) ปี 2540-2542 สนับสนุนภาวะผู้นำเพื่อเป็นแกน นำของเกษตรกรในกระบวนการพัฒนาชนบทแบบมี ส่วนร่วมตามระบอบประชาธิปไตย

2. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการชักนำเกษตรกรและผู้เกี่ยวข้องให้เข้ามามี ส่วนร่วมแก้ไขปัญหของชุมชน ผู้นำกลุ่มต้องแสดง บทบาท ต่อไปนี้ 1) **บทบาทของวิทยากร** เพื่อสามารถ ตอบสนองความต้องการเรียนรู้ของสมาชิกในเรื่องงาน และกิจกรรมกลุ่ม รวมทั้งการแก้ไขส่วนที่ตนเองยัง ขาดอยู่ 2) **บทบาทของพี่เลี้ยง** เพื่อเพิ่มพูนความรู้ความ สามารถและรักษาความสัมพันธ์ในการทำงานของ สมาชิก จนมีผลให้สมาชิกจะมีการปรับตัวเองและ กิจกรรมเพื่อร่วมกันดำเนินงานต่างๆตามขั้นตอนและ เป้าหมายที่กำหนดไว้ในแผนงาน 3) **บทบาทของนัก พัฒนา**เพื่อการติดต่อสื่อสารสัมพันธ์กันเมื่อมีแนวความ คิดที่แตกต่างกัน และ 4) **บทบาทของผู้ประสานงาน** เพื่อกระจายอำนาจในการตัดสินใจมากกว่าครึ่งหนึ่งของ งานไปสู่สมาชิก และสนับสนุนให้กลุ่มมีผู้นำใหม่ๆ เกิดขึ้นและเป็นผู้ประสานงานกลุ่มกับบุคคลหรือกลุ่ม ภายนอก (กองพัฒนาการบริหารงานเกษตร, 2532)

จากการสรุปบทเรียนของการพัฒนาผู้นำกลุ่ม และเครือข่ายการจัดการทรัพยากรกลุ่มน้ำ โดยอรธจักร (2541) สรุปว่า เทคนิควิธีการทำงานเพื่อสร้างความ เข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน เครือข่าย และผู้นำท้องถิ่น เป็นกระบวนการที่ประกอบด้วยขั้นตอนเกี่ยวข้อง กับการศึกษาวิเคราะห์ปัญหาสถานการณ์อย่างมีส่วน ร่วม การพัฒนาองค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากร ของชุมชนและข้อมูลข่าวสารเพื่อความชัดเจนในการ

วิเคราะห์ปัญหา การขยายความร่วมมือระหว่างกลุ่ม โดยผ่านกระบวนการตกลง และการสร้างเครือข่าย ในการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ เพื่อ ขยายผลไปสู่การปฏิบัติ

ผลการดำเนินโครงการส่งเสริมการมีส่วนร่วม ของเกษตรกรในการพัฒนา (2536) ระบุว่า ตัวแทน เกษตรกรรายย่อย ซึ่งเป็นเกษตรกรที่มีฐานะทาง เศรษฐกิจยากจนสามารถพัฒนาภาวะผู้นำได้ด้วยการ ฝึกอบรมที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ในการมีส่วนร่วม ทางด้านการบริหารจัดการและความรู้ทางเทคโนโลยี การผลิตทางการเกษตร

วิธีดำเนินการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจและสร้าง เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการใช้ แบบสอบถามทั้งปลายเปิดและคำถามปลายปิด โดย แบ่งข้อมูลออกรวม 5 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ศึกษาสถานภาพการเป็นผู้นำชุมชน ของเกษตรกรหมู่บ้าน รวม 7 ประเด็น คือ 1) อายุ 2) ระยะเวลาที่อยู่ในหมู่บ้าน 3) ระดับการศึกษา 4) การ มีตำแหน่งอย่างเป็นทางการจากหน่วยงานในท้องถิ่น 5) ระยะเวลาทำหน้าที่เป็นผู้นำกลุ่มกิจกรรมการเกษตร 6) การมีส่วนร่วมดำเนินงานศูนย์บริการและถ่ายทอด เทคโนโลยีการเกษตรชุมชน และ 7) แรงจูงใจในการ ทำหน้าที่เป็นแกนนำของเกษตรกร

ส่วนที่ 2 ศึกษาบทบาทของเกษตรกรหมู่บ้านใน การทำหน้าที่เป็นแกนนำของเกษตรกรในการพัฒนา อาชีพการเกษตร การพัฒนากลุ่มและสถาบันเกษตรกร และเป็นที่พักพิงของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ภาคสนาม 4 บทบาท ด้วยคำถามปิด ได้แก่ 1) บทบาทการให้ความรู้และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับ ผู้เกี่ยวข้อง 2) บทบาทการบริหารงาน 3) บทบาทการ ประสานงาน และ 4) บทบาทการติดตามและประเมิน

ผล จำแนกวิธีการปฏิบัติที่ต่างกัน 4 แบบ ได้แก่ การปฏิบัติเสมอ (เดือนละครั้ง) ปฏิบัติเป็นประจำ (2-4 เดือนต่อครั้ง) ปฏิบัติบ้าง (ปีละ1-2ครั้ง) และไม่มี การปฏิบัติ

ส่วนที่ 3 การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง จำนวนผู้ปฏิบัติภารกิจแต่ละบทบาทกับสถานภาพ สังคมเกี่ยวกับประสบการณ์การเรียนรู้ในการทำ หน้าที่เป็นผู้นำกลุ่มรวม 3 ตัวแปร คือ ระดับการศึกษา ระยะเวลาทำหน้าที่ผู้นำกลุ่มกิจกรรมการเกษตร และ การมีส่วนร่วมดำเนินงานศูนย์นำร่อง

ส่วนที่ 4 ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติ ภารกิจในตำแหน่งเกษตรกรหมู่บ้านแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ปัญหาที่เกิดจากระบบฝึกอบรมและเยี่ยมชม ของกรมส่งเสริมการเกษตร และจากตัวของเกษตรกร หมู่บ้าน โดยให้มีการลำดับความสำคัญของปัญหา ลำดับที่ 1 หมายถึงประเด็นที่เป็นปัญหามากที่สุด ส่วนลำดับที่ 5 หมายถึงประเด็นปัญหาที่มีความ สำคัญน้อยที่สุด

ส่วนที่ 5 ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงการ ทำงานของศูนย์นำร่อง ประกอบด้วยคำถามเปิด 1 คำถาม เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลประกอบการเสนอแนะแนวทางสนับสนุนภาวะผู้นำของเกษตรกรหมู่บ้าน

กลุ่มตัวอย่างและการคัดเลือก

ประชากรที่ศึกษาได้แก่เกษตรกรหมู่บ้านในตำบล ที่มีการจัดตั้งศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยี การเกษตรชุมชน เป็นศูนย์นำร่อง ในปี 2542 รวม 75 ตำบล ใน 75 จังหวัด มีเกษตรกรหมู่บ้านทั้งหมด 691 คน กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางสุ่ม ตัวอย่างของ Yamane(1960) อ้างโดย สุวิมล (2542) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% ต้องใช้จำนวนตัวอย่าง 385 คน โดยรวบรวมแบบสอบถามจากทุกตำบลใน สัดส่วนไม่ต่ำกว่าร้อยละ 50 ของจำนวนเกษตรกร หมู่บ้านที่มีในแต่ละตำบล

การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการประสานงานกับเจ้าหน้าที่/นักวิชาการ ทั้งส่วนกลางและภาคสนามในการชี้แจงและแจกแบบสอบถามให้กับเกษตรกรหมู่บ้านในทุกตำบลนำร่อง และให้เวลาในการกรอกแบบสอบถามประมาณ 90 วัน ข้อมูลที่รวบรวมได้ทั้งหมดเมื่อตรวจสอบความเรียบร้อยแล้วจะนำมาลงคะแนนในแต่ละประเด็นตามแบบวัด จากนั้นทำการประมวลและวิเคราะห์ผลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าความถี่ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าไคสแควร์และความสัมพันธ์เพียร์สัน ในการวิเคราะห์และจำแนกข้อมูลทางด้านต่างๆ ที่ทำการศึกษาสรุปผลการวิเคราะห์ค่า reliability ของตัวแปรที่ใช้ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ ได้แก่ การศึกษาระยะเวลาทำหน้าที่ผู้นำกลุ่มกิจกรรมการเกษตร การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรชุมชน และบทบาทการปฏิบัติภารกิจทั้ง 4 ส่วน มีค่า standardized item alpha และ alpha เท่ากับ 0.748 และ 0.711 ตามลำดับ

ผลและวิจารณ์

ผลการศึกษาประกอบด้วย

1. สถานภาพการเป็นผู้นำชุมชนของเกษตรกรหมู่บ้าน

เกษตรกรหมู่บ้านที่เป็นตัวอย่างศึกษาส่วนใหญ่ ร้อยละ 88 เป็นชาย มีอายุเฉลี่ย 48.6 ปี มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 2.3 มีช่วงเวลาการตั้งถิ่นฐานอยู่ในหมู่บ้านเฉลี่ย 35.1 ปี มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 3.8 ส่วนใหญ่ร้อยละ 65.9 มีการศึกษาในระดับประถมศึกษา รองลงมา ร้อยละ 28.1, 3.4, และ 2.6 มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา อนุปริญญาหรือเทียบเท่า และปริญญาตรี ตามลำดับ นอกจากนี้ เกษตรกรหมู่บ้านร้อยละ 64.2 เป็นผู้นำที่ดำรงตำแหน่งอย่างเป็นทางการ

จากหน่วยงานอื่นด้วย ได้แก่ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และองค์กรท้องถิ่น รวมทั้งได้รับการส่งเสริมภาวะผู้นำตามช่วงเวลาการปรับเปลี่ยนตามนโยบายของกรมส่งเสริมการเกษตร 3 ช่วง ดังนี้คือ ปี 2528-2536, 2537-2539 และ 2540-2542 ร้อยละ 35.8, 28.9 และ 35.3 เป็นลำดับ

ผลสำรวจการมีส่วนร่วมดำเนินงานในศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรชุมชน พบว่า เกษตรกรหมู่บ้านมีส่วนร่วม 3 หน้าที่ ได้แก่ 1) คณะทำงาน มีจำนวนร้อยละ 42.9 2) วิทยากรเกษตร (เกษตรกรอาสา) มีจำนวนร้อยละ 33.5 และ 3) ผู้สำรวจข้อมูลในตำบลเกี่ยวกับการจัดทำทะเบียนครัวเรือนเพื่อวิเคราะห์ศักยภาพพื้นที่ มีจำนวนร้อยละ 39.2 ที่เหลืออีกร้อยละ 27.8 ไม่มีหน้าที่ดังกล่าว และมีความเข้าใจแนวทางดำเนินการในระดับมาก

ผลการศึกษาความคิดเห็นที่แสดงออกถึงแรงจูงใจการปฏิบัติภารกิจ พบว่า ร้อยละ 65.1-83.4 ให้ความสำคัญต่อตำแหน่งเกษตรกรหมู่บ้านรวม 4 ประเด็นคือ เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการเกษตร เพื่อช่วยเหลือเกษตรกร เพื่อเป็นปากเสียงให้กับเกษตรกรในการแก้ไขปัญหาในการพัฒนาอาชีพ และเพื่อได้รับการแนะนำและสนับสนุนจากบุคคลอื่น

2. ผลการศึกษาการปฏิบัติภารกิจของเกษตรกรหมู่บ้านตามบทบาทหน้าที่ผู้นำ

ภารกิจทั้ง 4 บทบาท ตามประเด็นคำถามรวม 20 ข้อ มีผู้ปฏิบัติร้อยละ 71-98 แบ่งเป็นประเด็นที่มีผู้ปฏิบัติมากกว่าร้อยละ 90 มี 11 ประเด็น และประเด็นที่มีผู้ปฏิบัติต่ำกว่าร้อยละ 90 มี 9 ประเด็น เกษตรกรหมู่บ้านมีการปฏิบัติภารกิจต่างๆ กัน 4 รูปแบบคือ ปฏิบัติเสมอ (เดือนละครั้ง) ปฏิบัติเป็นประจำ (2-4 เดือน/ครั้ง) ปฏิบัติบ้าง (ปีละ 1-2 ครั้ง) และไม่มีการปฏิบัติ จำแนกเป็นรายประเด็น/ภาคแสดงดังใน Table 1 พบว่า ประเด็นที่มีผู้ปฏิบัติลดลงทั้ง 9 ประเด็นซึ่งเกี่ยวข้องกับ 3 บทบาท ได้แก่ การให้ความรู้และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีแก่ผู้เกี่ยวข้อง การ

บริหารงาน และการติดตามและประเมินผลงาน เรียงลำดับตามสัดส่วนจากมากไปน้อย ดังนี้ 1) มีการกำหนดแผนการติดตามงานและปฏิบัติตามแผนนั้น 2) มีการบันทึกข้อมูลการเกษตรและวิเคราะห์ปัญหา 3) การจัดระบบการแจ้งข่าวสารการเกษตรทางหอกระจายข่าวในหมู่บ้าน 4) มีการศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นจากรายงานหรือข้อมูลการจัดทำโครงการ/กิจกรรมต่างๆ 5) การจัดหาวิทยากรเพื่อให้ความรู้แก่เกษตรกรตามความต้องการ 6) มีการตรวจสอบความเป็นไปได้และทางเลือกต่างๆก่อนการตัดสินใจ 7) เข้าร่วมประชุมผู้นำกลุ่มและองค์กรท้องถิ่นเพื่อแบ่งงานและความรับผิดชอบตามแผนปฏิบัติงาน/โครงการ/กิจกรรมการเกษตรระดับตำบลตามที่ได้รับงบประมาณ 8) การจัดหาเอกสารเผยแพร่การใช้เทคโนโลยีการเกษตร และ 9) สนับสนุนให้ผู้นำองค์กรในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการทำงานพัฒนาการเกษตร ร้อยละ 28.8, 28.3, 27.0, 24.1, 21.6, 15.3, 11.9 สำหรับประเด็นที่ 8 และ 9 มีสัดส่วนเท่ากันร้อยละ 11.1

นอกจากนี้เกษตรกรหมู่บ้านยังมีวิธีนำเสนอปัญหาและความต้องการของเกษตรกรเพื่อรับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่รับผิดชอบอยู่ในระดับท้องถิ่นต่างกัน วิธีที่มีผู้ปฏิบัติเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้คือ 1) วิธีการเสนอในที่ประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านจะมีเกษตรกรหมู่บ้านใช้มากที่สุด มีจำนวนร้อยละ 80.9 รองลงมา ได้แก่ 2) วิธีการเสนอโดยตรงต่อหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบ 3) วิธีการเสนอต่อคณะทำงานเพิ่มศักยภาพชุมชนระดับตำบล 4) วิธีการเสนอในที่ประชุมสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล 5) วิธีการเสนอในที่ประชุมคณะกรรมการบริหารส่วนตำบล และ 6) วิธีการเสนอในที่ประชุมคณะกรรมการพัฒนาระดับอำเภอ โดยมีจำนวนร้อยละ 72.3, 62.6, 45.1, 39.6 และ 17.4 ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาจากจำนวนผู้ปฏิบัติและวิธีการรวมทั้งที่มีวิธีการนำเสนอปัญหาผ่านช่องทางต่างๆในลักษณะต่างคนต่างทำ แสดงว่า เกษตรกรหมู่บ้านยังไม่สามารถ

เชื่อมโยงปัญหาและข้อมูลการประกอบอาชีพการเกษตรเพื่อเข้าสู่การวางแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล ทั้งนี้เพราะรูปแบบการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนด้านการเกษตรในระดับตำบลเป็นกระบวนการทำงานที่แกนนำของเกษตรกรทุกคนควรมีส่วนร่วมดำเนินการในศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรชุมชน พร้อมกับมีการจัดเครือข่ายเชื่อมโยงชุมชนด้านการเกษตรให้ครอบคลุมทั่วถึงทุกสาขาอาชีพ ผลจากการศึกษาดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่าเกษตรกรหมู่บ้านไม่มีประสบการณ์ในการจัดเครือข่ายของชุมชนจากหมู่บ้านให้เข้าสู่กระบวนการวางแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล แบบมีส่วนร่วม

3. ผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทางด้านประสบการณ์ของเกษตรกรหมู่บ้านกับการปฏิบัติภารกิจในบทบาทผู้นำ

ตัวแปรประกอบด้วย ระดับการศึกษา ระยะเวลาทำหน้าที่ผู้นำกลุ่มกิจกรรมการเกษตร และการมีส่วนร่วมในงานของศูนย์นำร่อง ด้วยการวิเคราะห์ค่าไคสแควร์และความสัมพันธ์เพียร์สัน ผลการศึกษาใน Table 2 พบว่า

3.1 ระดับการศึกษาเป็นตัวแปรที่มีจำนวนผู้ปฏิบัติทั้ง 4 แบบต่างกันทางสถิติทุกบทบาท และมีความสัมพันธ์ทางสถิติกับบทบาทการบริหารงานที่ระดับ 0.05 ในทางเสริมกัน มีค่าความสัมพันธ์เพียร์สัน 0.1

3.2 ระยะเวลาทำหน้าที่ผู้นำกลุ่มกิจกรรมการเกษตรเป็นตัวแปรที่มีจำนวนผู้ปฏิบัติทั้ง 4 แบบต่างกันทางสถิติทุกบทบาท และมีความสัมพันธ์ทางสถิติกับบทบาทการประสานงานที่ระดับ 0.00 ในทิศทางตรงข้าม มีค่าความสัมพันธ์เพียร์สัน 0.20 และแสดงให้เห็นว่า ผู้นำกลุ่มกิจกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงปี 2540-2542 ให้ความสำคัญในบทบาทการประสานงานมากกว่าผู้นำกลุ่มกิจกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงปี 2537-2539 และ 2520-2536 เป็นลำดับ

Table 1 Frequency distribution of Kasetmuban practised role as relationship for contributing agriculture issue, management, cooperation and evaluation,categorised into regional area of agricultural extension.

Practises/no. of kasetumbon/region (percent)	North	North-east	Central	East	West	South	Sum
1. Role on building good relationship for contributing agricultural issue							
<i>1.1) To collect information by group visiting</i>							
Yes	83(94.4)	94(94.9)	44(100)	47(97.9)	42(100)	64(100)	372(96.6)
no	5(5.6)	5(5.1)	-	1(2.1)	-	-	13(3.4)
<i>1.2) To collect information by individual visiting</i>							
Yes	76(86.4)	85(85.8)	41(93.2)	42(87.5)	41(97.7)	64(100)	349(90.6)
No	12(13.6)	14(14.2)	3(6.8)	6(12.5)	1(2.3)	-	36(9.4)
<i>1.3) To participate in activity group meeting for solving agricultural problem</i>							
Yes	81(92.1)	90(90.9)	43(97.7)	47(97.9)	42(100)	63(98.4)	366(95.1)
No	7(7.9)	9(9.1)	1(2.3)	1(2.1)	-	1(1.6)	19(4.9)
<i>1.4) To provide extension leaflet on agricultural teachnology</i>							
Yes	75(85.2)	88(88.9)	41(93.2)	45(93.7)	34(80.9)	59(92.2)	342(88.9)
No	13(14.8)	11(11.1)	3(6.8)	3(6.3)	8(19.1)	5(7.8)	43(11.1)
<i>1.5) To organize study tour and on farm practices</i>							
Yes	81(92.1)	92(92.9)	44(100)	47(97.9)	39(92.9)	61(95.3)	364(94.6)
No	7(7.9)	7(7.1)	-	1(12.1)	3(7.1)	3(4.7)	21(5.4)
<i>1.6) To organize guest speaker on issues desired by farmers</i>							
Yes	75(85.2)	67(67.7)	36(81.8)	45(93.7)	38(90.5)	54(84.4)	302(78.4)
No	13(14.8)	32(32.3)	8(18.2)	3(6.3)	4(9.5)	10(15.6)	83(21.6)
<i>1.7) To transmit information through village tower broad casting system</i>							
Yes	70(79.5)	74(74.7)	39(88.6)	13(27.1)	42(100)	43(67.2)	281(73.0)
No	18(20.5)	25(25.3)	5(11.4)	35(72.9)	-	21(32.8)	104(27.0)
<i>1.8) To hold routine group meetings on decision making process to designate agricultural development activities</i>							
Yes	81(92.1)	93(93.9)	41(93.2)	45(93.7)	39(92.9)	59(92.9)	358(83.0)
No	7(7.9)	6(6.1)	3(6.2)	3(6.2)	3(7.1)	5(7.8)	27(7.0)
<i>1.9) To encourage net-working establishment among farmers' group within and between a village</i>							
Yes	78(88.6)	87(87.9)	44(100)	48(100)	45(93.7)	61(95.3)	357(92.7)
No	10(11.4)	12(12.1)	-	-	3(7.1)	3(4.7)	28(7.3)
<i>1.10) To support farmer leader participation in agricultural development activities</i>							
Yes	77(87.5)	89(89.9)	44(100)	48(100)	45(93.7)	61(95.3)	357(92.7)
No	11(12.5)	12(12.1)	-	-	3(7.1)	3(4.7)	28(7.3)
2. Role on management							
<i>2.1) To analyse agricultural issue by survey and data collection</i>							

Table 1 (continued).

Practises/no. of kasettumbon/region (percent)	North	North-east	Central	East	West	South	Sum
Yes	63(71.6)	77(77.8)	27(61.4)	31(64.6)	34(81.0)	44(68.7)	276(71.3)
No	25(28.4)	22(22.2)	17(38.6)	17(35.4)	8(19.0)	20(31.3)	109(28.3)
<i>2.2) To evaluate any alternatives and possibilities before decision making</i>							
Yes	72(81.8)	88(88.9)	35(79.5)	38(79.2)	38(99.0)	55(85.9)	326(84.7)
No	16(18.2)	11(11.1)	9(20.5)	10(20.8)	4(90.5)	9(14.1)	59(15.3)
<i>2.3) To participate in local leader meeting to finish the sub-district agricultural development plan</i>							
Yes	83(94.4)	88(88.9)	42(95.5)	43(89.6)	42(100)	63(98.4)	361(93.8)
No	5(5.7)	11(11.1)	2(4.5)	5(10.4)	-	1(1.6)	24(6.2)
<i>2.4) To participate in formal district meeting ,consist of local leaders and government officers to submit the sub-district agricultural developing plan</i>							
Yes	83(94.4)	96(97.0)	43(97.7)	45(93.7)	41(97.7)	61(95.3)	369(95.8)
No	5(5.7)	3(3.0)	1(2.3)	3(6.3)	1(2.4)	3(4.7)	16(4.2)
<i>2.5) To take action, determined how to respond the budgeting program implementation</i>							
Yes	75(85.2)	73(83.3)	40(83.8)	39(81.3)	40(95.2)	61(95.3)	339(88.1)
No	12(13.6)	16(16.2)	4(16.2)	9(18.7)	2(4.8)	3(4.7)	46(11.9)
3. Role on cooperation							
<i>3.1) To cooperate with government officers represented in local level (include Kaset-tumbon) by means of data and implementation to set up sub-district agricultural developing plan</i>							
Yes	87(98.9)	98(99.0)	43(97.7)	45(93.6)	42(100)	64(100)	379(98.4)
No	1(1.1)	1(1.0)	1(2.3)	3(6.3)	-	-	6(1.6)
<i>3.2) To cooperate with groups or institute to achieve their ultimate goal on sub-district agricultural development as much as possible</i>							
Yes	86(97.7)	97(98.0)	43(97.7)	48(100)	42(100)	64(100)	380(98.7)
No	2(2.3)	2(2.0)	1(2.3)	-	-	-	5(1.3)
<i>3.3) To cooperate with local groups, institutes and government officer represented in local level for program allocation</i>							
Yes	81(92.1)	91(91.9)	43(97.7)	46(95.8)	42(100)	59(92.2)	362(94.1)
no	7(7.9)	8(8.1)	1(2.3)	2(4.2)	-	5(7.8)	23(5.9)
4. Role on evaluation							
<i>4.1) To set up agriculture sheme for consequently evaluation</i>							
Yes	55(62.5)	65(65.7)	37(84.1)	31(64.6)	37(88.1)	49(76.6)	274(71.2)
No	33(37.5)	34(34.3)	7(15.9)	17(35.4)	5(11.9)	15(23.4)	111(28.8)
<i>4.2) To investigate some problems from both technical report and on farm practises</i>							
Yes	59(67.1)	86(86.9)	31(70.5)	31(64.6)	38(90.5)	47(73.4)	292(75.1)
no	29(32.9)	13(13.1)	13(29.5)	17(35.4)	4(9.5)	17(26.6)	93(24.1)
total	88(22.9)	99(25.7)	44(11.4)	48(12.5)	42(10.9)	64(16.6)	385(100)

3.3 การมีส่วนร่วมดำเนินงานในศูนย์บริการ และถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรชุมชนเป็นตัวแปรที่แสดงให้เห็นว่า คณะทำงานและวิทยากรเกษตรมีจำนวนผู้ปฏิบัติต่างกับผู้ไม่มีหน้าที่ทบทวนทางสถิติที่ระดับ 0.00 และมีความสัมพันธ์ทางสถิติกับทุกบทบาทในทางเสริมกัน โดยมีค่าความสัมพันธ์เพียร์สัน 0.23-0.33 ส่วนผู้ที่มีหน้าที่สำรวจข้อมูลการเกษตร มีจำนวนผู้ปฏิบัติต่างกับผู้ไม่มีหน้าที่ทางสถิติในทุกบทบาท และมีความสัมพันธ์ทางสถิติกับทุกบทบาทในทางเสริมกัน มีค่าความสัมพันธ์เพียร์สัน 0.14-0.19 ยกเว้นการประสานงาน

ผลการศึกษาดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมเป็นตัวแปรที่ทำให้เกษตรกรหมู่บ้านมีการปฏิบัติการกิจเพิ่มขึ้นทุกบทบาท ขณะที่ระดับการศึกษาเป็นตัวแปรที่ทำให้มีผู้ปฏิบัติการกิจเพิ่มขึ้นได้เฉพาะบทบาทการบริหารงาน ซึ่งจำเป็นต้องทดแทนด้วยการจัดหลักสูตรการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่นเนื่องจากเป็นภารกิจที่ยังไม่มีผู้ปฏิบัติร้อยละ 12-28 และพบทุกภาค (Table 2 ข้อ 2.1-2.5) ส่วนระยะเวลาทำหน้าที่ผู้นำกลุ่มกิจกรรมเป็นตัวแปรที่ชี้ให้เห็นความจำเป็นในการสนับสนุนบทบาทประสานงาน เพื่อเป็นกลไกสำหรับการติดต่อสื่อสารระหว่างเกษตรกรหมู่บ้านและผู้นำชุมชนทุกคนให้เข้ามาสู่กระบวนการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบลแบบมีส่วนร่วม

4. ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานในตำแหน่งเกษตรกรหมู่บ้าน

ผลการศึกษาโดยให้เกษตรกรหมู่บ้านลำดับความสำคัญประเด็นที่เป็นปัญหามากที่สุด รวม 4 ประเด็นเรียงลำดับตามจำนวนที่มีผู้ระบุเรียงจากมากไปน้อย ได้แก่ 1) การไม่มีเวลาเนื่องจากต้องประกอบอาชีพ 2) การขาดความรู้บางอย่างที่ทำให้ไม่สามารถแก้ปัญหาของเกษตรกรได้ 3) การขาดเทคนิคในการถ่ายทอดความรู้ และ 4) เกษตรกรในหมู่บ้านไม่ทราบว่าเกษตรกรหมู่บ้านมีภารกิจหน้าที่อย่างไร ร้อยละ 34, 30,

27 และ 9 เป็นลำดับ สำหรับประเด็นการขาดความรู้บางอย่างที่ทำให้ไม่สามารถแก้ปัญหาของเกษตรกรได้นั้น เกษตรหมู่บ้านส่วนใหญ่ร้อยละ 57 ระบุว่าต้องการความรู้ในการแก้ปัญหาของเกษตรกรทางด้านการใช้เทคโนโลยีการผลิตพืช ปศุสัตว์ ประมง ความรู้และการแปรรูปผลผลิตการเกษตรของท้องถิ่น รองลงมาร้อยละ 43 ระบุว่า ต้องการความรู้ทางด้านการบริหารเงินทุน เพื่อสามารถกำหนดแนวทางการผลิตให้สอดคล้องกับตลาด

5. ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงการดำเนินงานศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลมี 2 ประการ ได้แก่ 1) การพัฒนาบุคลากรที่ทำหน้าที่บริหารงาน เพื่อให้มีความเข้าใจแนวทางในการประสานงาน การประเมินผล การจัดทำโครงการ และการจัดหาแหล่งเงินทุนหมุนเวียนเพื่อพัฒนาการผลิต และ 2) การสนับสนุนงบประมาณ เพื่อดำเนินโครงการพัฒนาการเกษตรเป็นคำตอบแทนคณะทำงานการวางระบบการนำโสภณพันธุ์มาใช้ในการถ่ายทอดทั้งความรู้และประชาสัมพันธ์ความก้าวหน้าที่เกิดจากความร่วมมือของเกษตรกรในท้องถิ่น

สรุปและเสนอแนะ

จากการนำเสนอผลการศึกษาเป็นลำดับ สรุปว่าเกษตรกรหมู่บ้านส่วนใหญ่มีการปฏิบัติการกิจผู้นำในทุกบทบาท และมีศูนย์รวมการทำงานร่วมกันที่ระดับตำบล แต่ยังไม่มีประสบการณ์ในการบริหารจัดการร่วมกันในรูปแบบเครือข่ายของชุมชนด้านการเกษตร ซึ่งการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทางด้านประสบการณ์ของเกษตรกรหมู่บ้านกับจำนวนผู้ปฏิบัติการกิจได้ชี้ให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมดำเนินงานในศูนย์นำร่อง และการเพิ่มพูนความรู้ทางด้านการบริหารงาน เป็นตัวแปรสำคัญที่จะทำให้มีผู้ปฏิบัติการกิจเพิ่มจำนวนขึ้น ดังนั้น กรมส่งเสริมการเกษตร จึงควรเร่งรัดการสนับสนุนการสร้างเครือข่ายของชุมชน

ในกระบวนการพัฒนาระดับตำบลแบบมีส่วนร่วมใน
ระยะสั้นๆ เพื่อสร้างภาวะการนำร่วมกัน พร้อมทั้ง
กำหนดเทคนิควิธีการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับ

สถานการณ์และภาวะผู้นำในแต่ละท้องถิ่น ดังนี้ 1)
สนับสนุนบทบาทการบริหารงานโดยเน้นการเรียนรู้
เกี่ยวกับการบันทึกข้อมูลการเกษตรและวิเคราะห์ปัญหา

Table 2 The relationship between different learning experiences and level of education, leader period and one stop service center participation.

Variable/roles	Chi ² -value (Pearson)	df.	Significance	Correlation	Assumption significance
Level of education					
1. Building good relationship for contributing agricultural issue	151.24	87	.00**	.06	.21
2. Management	67.19	45	.02**	.10	.05*
3. Cooperation	65.99	27	.00**	.09	.09
4. Evaluation on any agricultural activities or projects	56.00	18	.00**	.10	.06
Leader period					
1. Building good relationship for contributing agricultural issue	183.59	88	.00**	-.12	.07
2. Management	95.67	56	.00**	-.12	.08
3. Cooperation	177.15	32	.00**	-.20	.00**
4. Evaluation on any agricultural activities or projects.	71.41	24	.00**	-.04	.57
One stop service center participation.					
<i>Working group committee</i>					
1. Building good relationship for contributing agricultural issue	86.15	29	.00**	.25	.00**
2. Management	54.28	15	.00**	.27	.00**
3. Cooperation	38.59	9	.00**	.27	.00**
4. Evaluation on any agricultural activities or projects	28.86	6	.00**	.24	.00**
<i>Farmer lecturer</i>					
1. Building good relationship for contributing agricultural issue	94.31	29	.00**	.29	.00**
2. Management	78.31	15	.00**	.27	.00**
3. Cooperation	64.54	9	.00**	.33	.00**
4. Evaluation on any agricultural activities or projects	23.48	6	.00**	.23	.00**
<i>Data surveyer</i>					
1. Building good relationship for contributing agricultural issue	50.02	29	.00**	.14	.01**
2. Management	28.10	15	.02**	.16	.00**
3. Cooperation	18.54	9	0.3	.09	.08
4. Evaluation on any agricultural activities or projects	30.61	6	.00**	.19	.00**

การตรวจสอบทางเลือก การตัดสินใจกำหนดแผนการ
พัฒนาการเกษตร และการจัดทำแผนปฏิบัติงาน
2)สนับสนุนบทบาทการประสานงานระหว่างกลุ่มและ
องค์กรต่างๆอย่างทั่วถึงทุกหมู่บ้านและทุกสาขาอาชีพ
และ 3)สนับสนุนการมีส่วนร่วมดำเนินงานในศูนย์
ทุกบทบาทที่เน้นการจัดระบบเผยแพร่ข่าวสาร
การเกษตร การรวบรวม วิเคราะห์ และตรวจสอบ
ข้อมูล เพื่อการตัดสินใจ การติดตามและประเมินผล
งาน โดยมีศูนย์กลางการทำงานระดับตำบล ส่วนใน
ระยะยาว การสนับสนุนความเข้มแข็งของชุมชนและ
เศรษฐกิจชุมชน เพื่อกำหนดโครงสร้างองค์กร
การเกษตรให้กว้างขวางมาสู่ระดับประเทศ นับเป็น
กระบวนการที่จะต้องติดตามประเมินผลต่อไป เพื่อ
เชื่อมโยงให้แต่ละกลุ่มมีส่วนร่วมกันสร้างพลังทาง
สังคมได้อย่างแท้จริงและยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมการเกษตร. 2537. *การปฏิบัติงานตามระบบ
ส่งเสริมการเกษตร*. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริม
การเกษตร.
- _____. 2540. *การปฏิบัติงานตามระบบ
ส่งเสริมการเกษตร*. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริม
การเกษตร.
- กองพัฒนาการบริหารจัดการงานเกษตร. 2532. *คู่มือ
การวิเคราะห์กลุ่ม*. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริม
การเกษตร.
- โครงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการ
พัฒนา(ไทย-เนเธอร์แลนด์). 2536. *คู่มือการทำงาน
กับเกษตรกรรายย่อยโดยกระบวนการกลุ่ม*.
กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมการเกษตร.
- พระธรรมปิฎก. 2541. “ภาวะผู้นำ” น.1-24. *ผู้นำ*.
กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์มติชน.
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. 2541. *พัฒนาการและบทเรียน
การพัฒนาขององค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ
เชียงใหม่*.
- สุวิมล ติรกันันท์. 2542. *ระเบียบวิธีการวิจัยทาง
สังคมศาสตร์ : แนวทางสู่การปฏิบัติ* กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ศูนย์ปฏิบัติการส่งเสริมการถ่ายทอดเทคโนโลยี
การเกษตร. 2542. *แนวทางการจัดตั้งศูนย์ถ่ายทอด
เทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ปี 2542*.
กรุงเทพฯ : กรมส่งเสริมการเกษตร.
- ศูนย์ปฏิบัติการส่งเสริมการถ่ายทอดเทคโนโลยี
การเกษตร. 2542. *เอกสารประกอบการใช้จ่ายงบ
ประมาณและการดำเนินงานโครงการถ่ายทอด
เทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล งบกลาง
(บสศ.) ปี 2542*. กรุงเทพฯ : กรมส่งเสริม
การเกษตร.
- อนันต์ คาโสดม, พงษ์ ชุมศรี และมนต์ทิพย์ กระจำ
เวช. 2529. *บทบาทของเกษตรกรต่อการพัฒนา
ชนบทแนวใหม่*. รายงานผลสัมมนาเชิงปฏิบัติการ
เรื่องแนวทางการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการ
มีส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนา 1-5
กันยายน 2529 ณ อุดรไฮเต็ล จังหวัดอุดรธานี.
- อภินันท์ พิพัฒน์, ม.ร.ว. 2531. *ปัญหาการพัฒนาชนบท
บทเรียนจากกรณียกกระบัตร* โครงการพัฒนา
ชนบทลุ่มน้ำแม่กลอง. ขอนแก่น : สถาบันวิจัย
และมหาวิทยาลัยขอนแก่น
- เอกชัย โอเจริญ และฐานันท์ พานิชโยทัย. 2541.
พัฒนาระบบส่งเสริมการเกษตรของประเทศ
กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมการเกษตร